

Sabiedrības drošība

ALEKSANDRA KJAKSTE, SIGITA STRUBERGA

Sabiedrības drošība apskata apdraudējumus sabiedrības vai tās daļu tradicionālajiem dzīvesveidiem, paražām, reliģiskajām praksēm, etniskajām un nacionālajām īpatnībām. Sabiedrības drošības dimensija pēdējā desmitgadē ir bijusi gan politiskajā, gan akadēmiskajā dienaskārtībā, tomēr līdz šim nav ticis veikts pētījums, kas ļautu integrēt indivīdu identificētos draudus to identitātei kopējā Latvijas iedzīvotāju draudu uztveres skatījumā un vērtēt iespējamās cēloņsakarības, kuras pastāv starp uztvertajiem draudiem un atbilstošām rīcībpolitikām kā atbildēm uz tiem. Šajā grāmatas nodaļā identificēti tie sabiedrības draudu veidi, kurus Latvijas iedzīvotāji uzskata par nozīmīgiem, kā arī apskatīts, vai un kā vietējās pašvaldības reagē uz iedzīvotāju bažām par apdraudējumiem sabiedrības drošības dimensijā. Analīzes rezultātā secināts, ka Latvijas iedzīvotāji identificē draudus to unikālajai patībai un atzīst tos kā būtisku izaicinājumu savai drošībai. Visbiežāk tos satrauc imigrācija kā potenciālais apdraudējums viņu subjektīvā vērtējumā. Kopumā Latvijas sabiedrība tiek raksturota kā slēgta, uz tradicionālām vērtībām orientēta. Savukārt reģionos iedzīvotāji izjūt plaisu starp reģionu un galvaspilsētu un uzsver, ka pastāv atsevišķa, nošķirta dzīve un dienaskārtība un līdz ar to divas atšķirīgas kopienas. Rezultātā kā nozīmīgākos iekšējos apdraudējuma avotus sabiedrības drošības sektorā Latvijas iedzīvotāji nosaukuši citus iedzīvotājus vai to grupas, kā arī valsts pārvaldes iestādes. Savukārt pašvaldības bauda lielāku uzticēšanos. Kā ārējais apdraudējuma avots galvenokārt minēta Krievijas Federācija. Pašvaldību darbības analīze liecina, ka kopumā pašvaldības reti un ierobežotā apmērā saredz savu lomu drošības stiprināšanā sabiedrības drošības sektorā. No iegūtajiem rezultātiem secināms, ka sabiedrības pārstāvju, kā arī pašvaldību darbinieku iesaiste plašākās diskusijās par drošību, pilsonisko audzināšanu un iekļaušanu ir būtisks faktors sabiedrības drošības stiprināšanā ar noteikumu, ka šāda veida aktivitātes būtu domātas visu sabiedrības grupu iekļaušanai, nevis kādas grupas izslēgšanai, identitātes apdraudēšanai vai tās nozīmīguma noliegšanai.

Atslēgvārdi: sabiedrības drošība; identitāte; izslēgšana; imigrācija; kopiena.

Societal security addresses threats to the traditional lifestyles, customs, religious practices, and ethnic and national characteristics of a society or part of it. The dimension of societal security has been on the political and academic agenda for the last decade, but so far, no research has been conducted to integrate the threats identified by individuals into their overall view on the threat perception of Latvia's population and to assess the possible causal link between the perceived threats and policy-making processes that respond to them. This section of the book identifies those types of societal threats that inhabitants of Latvia consider significant and explores whether and how local governments respond to inhabitants' concerns about threats to societal security. The analysis demonstrates that the inhabitants of Latvia identify threats to their unique identity and recognise them as a significant challenge. In general, Latvian society is characterised as closed and oriented towards traditional values. In the regions, on the other hand, people feel a gap between the capital city and their concerns, emphasising the disparity in lives and agendas, and thus – the existence of two different communities. As a result, inhabitants of Latvia have named other residents and groups, as well as national public administration institutions, as the most significant internal sources of threat when it comes to the dimension of societal security. Municipalities, on the other hand, enjoy greater trust. The Russian Federation is mainly mentioned as an external source of societal threats. In general, analysis of the activities of local governments demonstrates that they rarely (and to a limited extent) see their role in strengthening security in the societal security sector. It can be concluded from the obtained results that the involvement of public and municipal representatives in wider discussions on security, civic education, and inclusion is an important factor in strengthening societal security. Such discussions should involve all societal groups, should not exclude any group (even if their identity is perceived as threatening), and should not deny the significance of any group.

Keywords: societal security, identity, exclusion, immigration, community.

Ievads

Sabiedrības drošība apskata apdraudējumus sabiedrības vai tās daļu tradicionālajiem dzīvesveidiem, paražām, reliģiskajām praksēm, etniskajām un nacionālajām īpatnībām. Iepretī personiskajai drošībai, kur dominē cilvēka un valsts attiecības, sabiedriskā drošība raksturo attiecības starp dažādām sociālām grupām. Tātad uzmanības centrā ir sabiedrības vai atsevišķu tās grupu identitātes izturēspēja, kas ļauj sabiedrības drošību interpretēt kā dienaskārtību, veidu, kā valsts tiek pārvaldīta sabiedrības tradicionālās patības saglabāšanai. Ņemot vērā Latvijas valsts vēsturisko pieredzi un šī brīža izaicinājumus, sabiedrības drošība līdzās militārajai, politiskajai un ekonomiskajai drošībai ir kļuvusi par nozīmīgu dimensiju debatēs par Latvijas drošību. Šāda pieeja

ļāvusi pakļaut analīzei tos riskus un apdraudējumus, ko valsts sabiedrības grupas vai iedzīvotāji kopumā identificē kā būtiskus to identitātei, kā arī integrēt tos plašākā redzējumā par pastāvošās sociālās struktūras noturīgumu attiecībā uz ārējiem un iekšējiem destabilizācijas mēģinājumiem.

Lai arī sabiedrības drošība pēdējā desmitgadē ir bijusi gan politiskajā, gan akadēmiskajā dienaskārtībā, līdz šim nav ticis veikts pētījums, kas ļautu integrēt indivīdu identificētos draudus to identitātei kopējā Latvijas iedzīvotāju draudu uztveres skatījumā un vērtēt iespējamo korelāciju, kas pastāv starp uztvertajiem draudiem un atbilstošām rīcībpolitikām kā atbildēm uz tiem. Tāpēc nodaļas mērķis ir identificēt tos sabiedrības draudu veidus, ko Latvijas iedzīvotāji vērtē kā svarīgus. Vispirms tiks apskatīti līdz šim veiktie nozīmīgākie pētījumi par sabiedrības drošības sektoru. Tam sekos sabiedrības draudu operacionalizācija atbilstoši pētījuma vajadzībām, kā arī pētījuma rezultāti un secinājumi.

Kas paveikts sabiedrības drošības izpētē?

Latvijā drošības pētniecības jomā ir uzkrātas ievērojamas zināšanas par sabiedrības drošības dimensiju. Pēc neatkarības atjaunošanas tika izstrādāti vairāki pētījumi, kuru mērķis bija sniegt paplašinātu izpratni par drošību, īpaši izceļot cilvēkdrošības dimensiju,¹ kas cita starpā skāra atsevišķus ar identitāti saistītos jautājumus, ko iespējams plašāk vispārināt arī sabiedrības drošības aspektā. Tas nav pārsteidzoši, ņemot vērā Latvijas valsts vēsturisko mantojumu un mūsdienu aktuālos drošības izaicinājumus.

¹ Piemēram, 2003. g. Māras Šimanes redakcijā tika izdots ANO pārskats par tautas attīstību "Latvija. Pārskats par tautas attīstību. Cilvēkdrošība 2002–2003" (Šimane, M. (red.) (2003). *Latvija. Pārskats par tautas attīstību. Cilvēkdrošība 2002–2003*. Rīga: ANO, 154 lpp. ISBN: 9984-684-19-9). Pārskatā uzmanība vērsta uz izpratnes par cilvēkdrošību padziļināšanu, apskatot Latvijas iedzīvotāju galveno bažu iemeslus un pakārtojot tos septiņiem cilvēkdrošības aspektiem. 2012. g. Žanetas Ozoliņas redakcijā tika publicēta monogrāfija "Cilvēkdrošība Latvijā un pasaulē: no idejas līdz praksei", kuras mērķis ir izstrādāt cilvēkdrošības un drošības spējas teorētisko konceptu, kurš lietojams dažāda attīstības līmeņa valstīs un uz kura pamata radīt zināšanu kopumu par risinājumiem individuālā un nacionālā līmenī risku novēršanai un nedrošības mazināšanai (Ozoliņa, Ž. (red.) (2012). *Cilvēkdrošība Latvijā un pasaulē: no idejas līdz praksei*. Rīga: Zinātne, 8. lpp.). 2015. g. Žanetas Ozoliņas redakcijā tika publicēts pētījums "Dzimums un cilvēkdrošība: Baltijas jūras reģiona skatījums" (Ozoliņa, Ž. (red.) (2015). *Gender and Human Security: A View from the Baltic Sea Region*. Rīga: Zinātne, 272 lpp.), kas fokusējās ne tikai uz identificētiem riskiem un draudiem, bet arī uz sieviešu līdztiesības veicināšanu Baltijas jūras valstu reģionā. Nozīmīgu ieguldījumu Latvijas drošības studiju pētniecībā sniedza arī 2019. g. aizstāvētā Riharda Bambala doktora disertācija "Cilvēkdrošība kā nacionālā interese ārpolitikā: Japānas, Kanādas un Norvēģijas gadījumu analīze". Šis promocijas darbs līdztekus citiem pētījumiem sniedz paplašinātu izpratni par drošību, teoretizējot tādu jēdzienus kā cilvēkdrošība un dzīvotspēja/noturība (*resilience*).

2016. gadā Žanetas Ozoliņas redakcijā tika publicēta grāmata “Sabiedrības drošība. Iekļaušanas – izslēgšanas dilemma. Krievvalodīgo kopienu portrets Latvijā” (*Societal Security: Inclusion- Exclusion Dilemma. A portrait of Russian-speaking community in Latvia*). Pētījuma mērķis bija apskatīt tos potenciālos draudus un riskus, ko identificē Latvijas krievvalodīgo kopiena, un to, kā šie draudi un riski var veicināt drošības sistēmas destabilizāciju valstī. No sabiedrības drošības perspektīvas šis pētījums sniedz vienas kopienas – krievvalodīgo – subjektīvās drošības uztveres atspoguļojumu.

Otrs pētījums, kurā aplūkota sabiedrības drošība Baltijas jūras reģiona valstīs, ir 2018. gadā Mikas Ātolas (*Mika Aaltola*), Borisa Kuzņecova, Andra Sprūda un Elizabetes Vizgunovas redakcijā publicētais kopdarbs “Sabiedrības drošība Baltijas jūras reģionā: ekspertīzes kartēšana un rīcīpolitikas attīstības veicināšana” (*Societal Security in the Baltic Sea Region: Expertise Mapping and Raising Policy Relevance*).² Tas apvieno autoru kolektīvu, kas sniedz skatījumu uz sabiedrības drošību Dānijā, Somijā, Islandē, Norvēģijā, Zviedrijā, Igaunijā, Latvijā, Lietuvā, Polijā, Baltkrievijā un Krievijā.

Dažādi sabiedrības drošības aspekti Latvijas situācijas kontekstā daudz plašāk apskatīti dažādās sabiedriskās domas aptaujās. Apkopojot publicēto aptauju datus, iespējams nošķirt trīs visbiežāk minētās draudu grupas iedzīvotāju subjektīvajā sabiedrības draudu uztverē. Saskaņā ar tiem Latvijas sabiedrības subjektīvās drošības uztveres novērtējumā visbiežāk parādās jautājumi par nacionālo identitāti, reliģisko identitāti un lingvistisko piederību, bet nedaudz retāk – par etnisko identitāti. Latviskās identitātes saglabāšanas indikators aptaujās tiek skatīts caur vairāku faktoru prizmu, piemēram, nāciju, tradīcijām un kultūru. Reliģiskā brīvība tiek vērtēta kā ģimenes atvērtība citu reliģiju pārstāvjiem un viņu reliģiskajām praksēm. Savukārt etniskā patība kā sabiedrības drošības garants aptaujās tiek skatīta, novērtējot attieksmes un orientāciju un biežāk reflektējot par lingvistisko, nevis šauri etnisko piederību.

Piemēram, saskaņā ar SKDS 2019. gadā publicētiem datiem “42% no respondentiem norādījuši satraukumu par to, ka norisinās latviešu kultūras amerikanizācija”³. Turklāt, saskaņā ar domnīcas *Pew Research Center* rīkotās 2018. gada aptaujas datiem, “38% aptaujāto Latvijas iedzīvotāju pauduši uzskatu, ka viņu nācijas kultūra ir īpašāka nekā citas”⁴. Bet kā nozīmīgu faktoru

² Aatola, M. et al. (2018). *Societal Security in the Baltic Sea Region: Expertise Mapping and Raising Policy Relevance*. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts, p. 270.

³ Ziņu aģentūra LETA (2019). *Kultūras amerikanizācija Latvijas iedzīvotājus lielākoties nesatrauc*. Pieejams: <https://lat.bb.lv/raksts/sabiedriba/2019/07/07/kultur-amerikanizacija-latvijas-iedzivotajus-lielakoties-nesatrauc>

⁴ Pew Research Centre (2018). *Eastern and Western Europeans Differ on Importance of Religion, Views of Minorities, and Key Social Issues*. Pieejams: <https://www.pewforum.org/2018/10/29/>

identitātes saglabāšanā respondenti ir minējuši piederības sajūtu Latvijai: “71% respondentu uzskatīja, ka, lai būtu īsti piederīgs Latvijai, te jāpiedzīkst, bet 61% aptaujāto norādīja, ka ģimenes saknēm ir jābūt no šīs valsts”⁵.

Attiecībā uz apdraudējumiem reliģiskajai piederībai šāda ievērojama subjektīvā draudu uztvere aptaujās nav novērojama, jo Latvijas iedzīvotāju pašidentifikācijai reliģija nav tik nozīmīga. Saskaņā ar *Pew Research Center* datiem tikai 10% Latvijas iedzīvotāju reliģija ir ļoti svarīga viņu dzīvē, lai gan 71% respondentu atzinuši, ka tic Dievam.⁶ Vienlaikus Latvijas sabiedrība raksturojama kā konservatīva un noslēgta, ar ierobežotu spēju pieņemt citu reliģiju pārstāvjus: “19% respondentu būtu gatavi pieņemt ģimenē musulmani un 53% – ebreju”⁷.

Apdraudējums lingvistiskajai patībai Latvijas publiskajā dienaskārtībā ir viens no visbiežāk aktualizētajiem sabiedriskās drošības draudiem. Īpaši tiek izcelta plaisa starp latviešu un krievu valodā runājošiem, uzsverot sabiedrības sašķeltību divās lingvistiski atšķirīgās kopienās. Lai arī šis aspekts dažkārt gan apzināti, gan neapzināti tiek jaukts ar etnisko piederību, tomēr tas ir stingri nošķirams.

Runājot par iedzīvotāju subjektīvo drošības uztveri saistībā ar etnisko piederību, aptauju dati parāda divas nozīmīgas tendences. Saskaņā ar *Pew Research Center* 2018. gada datiem, 61% etnisko krievu un 45% pārējo aptaujāto Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka ir labāk, ja sabiedrību veido cilvēki ar dažādu nacionālu un kultūras piederību.⁸ Tas liecina, ka aptuveni puse Latvijas iedzīvotāju ir gatavi dzīvot heterogēnā sabiedrībā, bet “24% respondentu, kas sevi ir uzskatījuši par etniskiem krieviem, neidentificē sevi ar valsti, kurā tie dzīvo”⁹.

Līdzīgas tendences uzrāda pētījumi, kas pievērsušies krievvalodīgo kopienas uzskatu analīzei. No tiem secināma ne tikai lielas šo iedzīvotāju daļas atsvešinātība no pastāvošās politiskās sistēmas, bet arī ciešas saiknes izjūta ar Krievijas Federāciju. Piemēram, taujāti, vai Krievijai būtu pienākums aizsargāt krievvalodīgo intereses un tiesības Latvijā, tie atbildējuši apstiprinoši.¹⁰ Šādas nostājas ievērojamā daļā Latvijas sabiedrības negatīvi ietekmē sabiedrības drošību, kā arī potenciāli var kļūt par iemeslu politiskās drošības situācijas pasliktināšanai.

eastern-and-western-europeans-differ-on-importance-of-religion-views-of-minorities-and-key-social-issues/?fbclid=IwAR0Af1zqir6iRYBAYd_dZ1hsDOoMOhMJUc4qxgqpD6Q6Xd-DF4ZulqXULLp4#fn-30843-1

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

⁸ Pew Research Centre (2017). *Ethnic Russians in some former Soviet republics feel a close connection to Russia*. Pieejams: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/07/24/ethnic-russians-in-some-former-soviet-republics-feel-a-close-connection-to-russia/>

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

Sabiedrības drošības jēdziens

Sabiedrības drošības (*societal security*) konceptu 20. gadsimta 80. gados ieviešis viens no spilgtākajiem Kopenhāģenas skolas (*Copenhagen School*) pārstāvjiem Barijs Buzans (*Barry Buzan*). Savā darbā “Cilvēki, valstis un bailes” (*People, States & Fear: The National Security Problem in International Relations*) Buzans, paužot uzskatu, ka “mūsdienu drošības izpratni veido ne tikai militārā drošība, bet arī (indivīdu) politiskā, ekonomiskā, ekoloģiskā un sabiedrības (kopienas) drošība”¹¹. Tādējādi viņš kļuva par vienu no pirmajiem pētniekiem, kas paplašināja drošības uztveri no valsts līmeņa līdz sabiedrības un indivīda līmenim.¹²

Barija Buzana izpratnē sabiedrības drošība nozīmē sabiedrības tradicionālo valodas un kultūras modeļu, tradīciju, reliģiskās un etniskās identitātes ilgtspēju un pieļaujamo attīstības nosacījumu nodrošinājumu un ilgtspēju.¹³ No tā secināms, ka sabiedrības drošība ir stāvoklis, kurā netiek apdraudēta sabiedrības ilgtspēja, valoda, kultūra un indivīdu reliģiskā un etniskā identitāte un tiek uzsvērtā sabiedrības kā vienotas kopienas pastāvēšana. Praksē tas nozīmē uzskatu, ka indivīdu un sabiedrības drošība ir atkarīga ne tikai no valsts spējām nosargāt teritoriju un kopienu no *ārējiem draudiem*. Barijs Buzans pieņēma, ka indivīdu un sabiedrības drošību var apdraudēt arī *iekšējie draudi*. Tā sabiedrības drošību Buzans saistīja ar pieļaujamiem nosacījumiem tradicionālu, sabiedrībai raksturīgu dzīvesveidu, kultūras, valodas un citu identitātes īpatnību saglabāšanai.

Paplašinot Barija Buzana izvirzītās tēzes par sabiedrības drošības definējumu, 1993. gadā Oles Vēvera (*Ole Wæver*) redakcijā tika publicēts pētījums “Identitāte, migrācija un jaunā drošības dienaskārtība Eiropā” (*Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*), kurā tika rekonceptualizētas Buzana idejas par drošības uztveres paplašināšanu. Saskaņā ar šī pētījuma autoru atziņām sabiedrības drošība ir neatņemama valsts drošības sastāvdaļa. “Ja valsts drošības garants ir suverenitāte (zaudējot suverenitāti, valsts neizdzīvos kā valsts (strukturāras ziņā)), tad sabiedrības drošības garants ir identitāte (zaudējot identitāti, sabiedrība neizdzīvos).”¹⁴ Tādējādi arī Vēvers, līdzīgi kā

¹¹ Buzan, B. (1983). *People, States & Fear: The National Security Problem in International Relations*. London: Wheatsheaf Books, p. 10.

¹² *Ibid.*, p. 33.

¹³ Buzan, B. (1991). *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era* (2nd ed.). London: Harvester Wheatsheaf, p. 123.

¹⁴ Weaver, O. et al. (1993). *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*. London: Pinter, p. 23.

Buzans, sabiedrības drošību sākotnēji drīzāk skatīja nacionālās drošības paplašinātā perspektīvā.

Ole Vēvers uzsvēris: lai gan sabiedrības drošība ir cieši saistīta ar politisko drošību, kas ir par valsts pārvaldes organizacionālo, leģitimitātes un ideoloģisko stabilitāti, tomēr tā ir nošķirama kā atsevišķa vienība. Līdzīgi kā Buzans, viņš uzsvēris identitātes saglabāšanas nozīmi un piedāvājis šādu sabiedrības drošības definīciju: “sabiedrības drošība ir definējama kā identitātes aizsardzība pret uztvertiem draudiem vai, precīzāk, kopienas aizsardzība pret tās uztvertiem draudiem identitātei”¹⁵. Šādā koncentrētā definīcijā Vēvers iekļauj plašu identitātes dimensiju klāstu. Viņš uzskata, ka tas skar bailes par kultūras īpatnību saglabāšanu, kopienas, nācijas, reliģijas, dzimuma tradicionālo uzvedības modeļu un citu līdzīgu individuālo, grupu un visas sabiedrības skatījumu uz savas identitātes ilgtspēju.¹⁶ Vienlaikus Ole Vēvers arī norādījis uz nepieciešamību diferencēt dažādu indivīdu grupu intereses vienā sabiedrībā, tādējādi pieļaujot, ka noteiktos apstākļos tās var savstarpēji konfliktēt un radīt apdraudējumu cita citai.

Buzans, Vēvers un Vilde (1998) savā kopdarbā uzsvēruši, ka kopienas definē apdraudējumus to identitātei dažādos veidos, izceļot trīs nozīmīgākās faktoru grupas, kas to ietekmē. Tās ir: migrācija, vertikālā sāncensība un horizontālā sāncensība. Autori pieļauj, ka draudu avoti var būt gan iekšēji, gan ārēji, gan iepriekš plānoti un apzināti, gan strukturāli, gan arī neplānoti un neapzināti. Šādā skatījumā imigranti tiek identificēti kā tādi, kam piemīt potenciāls mainīt sabiedrības izkārtojumu un kohēziju. Horizontālā sāncensība apskata tos draudus, kas potenciāli var rasties no blakām esošas kultūras dominances, un rezultātā var mainīties pastāvošā kultūra. Savukārt vertikālā sāncensība kā drauds tiek skatīta, ja izmaiņas sabiedrības kultūrā tiek projicētas “no augšas”, lai mainītu sabiedrības pašidentifikāciju, integrējot to “pārnacionālos” identitātes projektos (piem., eiropeiskā identitāte, ES pilsonība u. tml.).¹⁷

Līdzīgs skatījums uz sabiedrības drošību ir arī, piemēram, Juliānam Čifu (*Iulian Chifu*). Viņš sabiedrības drošību skata kā visaptverošu jēdzienu, kas apkopo daudzveidīgus mūsdienīgos draudus sabiedrībai. Čifu ieskatā, kā nozīmīgi te apskatāmi sociālās identitātes un sociālās saliedētības nestabilitātes fenomenī. Viņš secina, ka sabiedrības drošības sektorā apskatāms viss, kas saistīts ar sabiedrības locekļu identitātes un saliedētības/sadarbības saglabāšanu,

¹⁵ Wæver, O. (2008). The Changing Agenda of Societal Security. In: Brauch H. G. et al. (eds.) *Globalization and Environmental Challenges. Hexagon Series on Human and Environmental Security and Peace*. Springer, Berlin, Heidelberg, p. 581.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Buzan, B., Wæver, O., de Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner Publishers United Kingdom, pp. 239.

ņemot vērā konkrētas sabiedrības īpatnības.¹⁸ No tā izriet, ka sabiedrības drošības izpētē uzmanība tiek pievērsta tam, kā tiek nodrošināta sabiedrības un tās daļu identitātes īpatnību, t. sk. valodas, kultūras, tradīciju, paražu, ilgtspēja. Par draudiem tie tiek uzskatīti tad, kad tie radušies valsts institūciju vai citu valsts iekšējo aktoru darbības rezultātā un apdraud sabiedrības dzīves ilgtspēju. Tādējādi mūsdienu sabiedrības drošības izpratne iekļauj individu drošības sajūtu (*safety*) gan attiecībā uz iekšējiem, gan ārējiem draudiem.¹⁹

Pētījuma analītiskā ietvara izveidei šīs nodaļas izstrādē ņemti vērā ne tikai sabiedrības kopumā uztvertie draudi tās identitātei neatkarīgi no iedzīvotāju piederības pie kādas sabiedrības grupas, bet izcelti arī tie subjektīvi uztvertie apdraudējumi, kas attiecināmi uz minoritāšu grupu pārstāvjiem. Atbilstoši minētajam noteiktas šādas draudu grupas, kas saistītas ar sabiedrības drošību: grupas identitāte; izglītība; grupas pārstāvniecība (sabiedrības un politiskā līdzdalība); kultūra un reliģija; izmaiņas kopienas lielumā un ietekmes apjomā; rasisms un nacionālisms; vairākuma dominance (psiholoģisks spiediens, iejaukšanās grupas iekšējās lietās).

Lai analizētu pārvaldes spēju reaģēt uz izaicinājumiem sabiedrības drošībai un apzinātu aktivitātes, kas vērstas uz Latvijas sabiedrības tradicionālās patības saglabāšanu, izmantota labas pārvaldības rādītāju matrica, kas iekļauj šādus rādītājus: pārvaldības sistēmas stabilitāte/prognozējamība/pāctecība; plānošanas ilgtermiņa pieeja – ilgtermiņa redzējums; reformu jēgpilnums – ieviešanas efektivitāte, caurskatāmība; normatīvo aktu izmaiņas; ierēdņu profesionalitāte; informētība, kā rīkoties X stundā; preventīvās rīcībpolitikas veidošana; iestāžu koordinācija.

Piedāvātās matricas aizpildīšanai katrā sabiedrības draudu grupā tika izvēlēti jautājumi intervijām ar vietējo pašvaldību pārstāvjiem. Tie palīdzēja noskaidrot vietējo pašpārvalžu pārstāvju informētību par iedzīvotāju bažām un uztvertajiem draudiem identitātei, ar ko tie saskaras savā ikdienā. Pēc tam tika apskatītas analizējamo pašvaldību realizētās aktivitātes sabiedrības drošības draudu novēršanai. Šāda pieeja sniedza iespēju izcelt gan tos faktorus, kas tieši saistīti ar apdraudējuma radīšanu sabiedrības drošībai un kas pastāvīgi negatīvi ietekmē drošības sajūtu, gan arī netiešos jeb fona rādītājus, kas ir saistīti ar drošības vidi un kas var potenciāli negatīvi ietekmēt personas drošības uztveri un veicināt tās neapmierinātību un diskomfortu (piem., normatīvo aktu izmaiņu biežums vai ierēdņu profesionalitātes līmenis).

¹⁸ Chifu, I. (n. d.) *Societal Security. An Agenda for Eastern Europe*. Pieejams: http://www.cpc-ew.ro/pdfs/societal_security.pdf

¹⁹ Laegried, P., Rykkja, L. H. (ed.) (2019). *Societal Security and Crisis Management. Governance Capacity and Legitimacy*. London: Palgrave Macmillan, p. 5.

Latvijas iedzīvotāji par sabiedrības drošību

Veiktās fokusa grupu intervijas atklāj, ka Latvijas iedzīvotāji draudus sabiedrības drošībai uztver kā nozīmīgus, tomēr ne prioritārus kopējā drošības redzējumā. Lai arī visās pašvaldībās apdraudējumi sabiedrības drošībai tika minēti, tomēr tikai trijās no divpadsmit – Aizkrauklē, Liepājā, Rēzeknē – iedzīvotāji tos nosauca starp trīs nozīmīgākajiem draudu veidiem. Nevienā pašvaldībā respondenti sabiedrības draudus neizcēla kā svarīgākos.

Krievija

Kā būtiskākais ārējais draudu avots sabiedrības drošībai visos reģionos tika minēta Krievijas Federācija. Atsevišķās fokusa grupās, piemēram, Rīgā, respondenti nosauca iespējamo migrācijas vilni no musulmaņu valstīm kā ievērojamu potenciālo apdraudējumu sabiedrības drošībai Latvijā. Visbiežāk tas tika asociēts ar svešu tradīciju un nepieņemamu reliģisko paražu ieviešanu, kas varētu negatīvi ietekmēt Latvijas iedzīvotāju tradicionālo dzīvesveidu. Vēl vienā pašvaldībā kā potenciāls apdraudējums tika minēta Ķīnas Tautas Republikas pilsoņu vēlme nākotnē meklēt jaunas, brīvas teritorijas dzīvesvietu ierīkošanai. Šis un atsevišķi citi naratīvi, kas iekļauti iedzīvotāju pārdomās par apdraudējumiem to identitātei, norādīja uz bailēm no eiropēizācijas, globalizācijas un plašākas mijiedarbības ar starptautiski dominējošām kultūrām, t. sk., piemēram, no amerikanizācijas.

Sabiedrības šķelšana

No iekšējiem draudu avotiem galvenokārt tika minēta sabiedrības šķelšanās latviski runājošo un krievvalodīgo kopienās, kā arī atsevišķu iedzīvotāju grupu atsvešinātība no Latvijas valsts un naidīgums pret to. Reģionos kā draudu avotus ne tikai politiskajai, bet arī sabiedrības drošībai respondenti atzīmēja reģionālo reformu un depopulāciju lauku apvidos. Tika nosaukta arī Rīgas un Pierīgas iedzīvotāju arogantā attieksme pret “lauciniekiem” kā profesionālās, tā sadzīves jomās.

Identitāte

Pētījuma gaitā tika izgaismotas vairākas grupu identitātes, kuru kontekstā iespējams runāt par iedzīvotāju subjektīvo draudu izjūtu. Kā nozīmīgākā minama piederība latviešu vai krievvalodīgo lingvistiskai kopienai. Piederība latviešu valodā runājošai kopienai vairumā gadījumu pārklājas arī ar etnisko piederību, bet krievvalodīgo grupas gadījumā šāda pārklāšanās nav tik izteikta. Zīmīgi, ka latviešu valodā runājošie fokusa grupu interviju dalībnieki

izteica vienlīdz lielas bažas par apdraudējumiem to etniskajai identitātei un valodai kā krievvalodīgie iedzīvotāji.

Šis un arī citi pētījumi atklāj, ka plaisa starp latviešu un krievvalodīgo kopienu galvenokārt ir aktuāla grupu un plašākā sabiedrības līmenī, bet ne individu līmenī. Tomēr dažkārt tika izteiktas bažas par abu kopienu pārstāvju līdzāspastāvēšanu bez konflikta individuālā līmenī.

Sieviete darbspējas vecumā, Talsi: *Ja divas tautības satiekas ģimenes dzīvei, tad tie ir potenciālie psihoterapeita pacienti, jo ir ļoti grūti savienot šīs abas atšķirīgas mentalitātes.*

Nesaskaņu pamatcēlonis latviešu respondentu skatījumā galvenokārt ir vēsturiskā pieredze.

Respondente, Talsi: *Mums nekas nav pret cittautiešiem, mums vienkārši ir rūgta pieredze par tiem cittautiešiem, kas ir gājuši pie mums un mācījuši, kā mums dzīvot.²⁰ Tāpēc ir grūti pieņemt, ka krievi ir labi Latvijā.*

Savukārt krievvalodīgo kopienas pārstāvji atsevišķās fokusa grupas intervijās norādījuši uz aizspriedumiem, kas, viņuprāt, pastāv latviešu vidū. Pamatā aizspriedumi ir par valodas zināšanām, piederības izjūtu valstij un patriotismu.

Jaunieta, Daugavpils: *Ir stereotips, ka, ja tu dzīvo Daugavpilī, tad automātiski nezini valodu, bet tā nav.*

Abu lingvistisko kopienu gadījumos arī tika minēti atsevišķi piemēri par indivīda subjektīvi uztvertu diskrimināciju uz etniskās piederības pamata.

Sieviete darbspējas vecumā, Rēzekne: *.. man ir krievu vārds un uzvārds, es pati jūtos kā latviete, bet, mācoties Rīgā, viena pasniedzēja mani ienīda tikai par to, ka man ir krievu vārds un uzvārds. [...] Ja tu strādā valsts amatā – tavs vārds un uzvārds spēlē ļoti lielu lomu. Ja tevi sauc Ivans Ivanovs, tev nedos augstu amatu.*

Secināms, ka abu lingvistisko kopienu pārstāvjiem ir raksturīgas negatīvas emocijas, kas dažkārt ir saistītas arī ar apdraudējuma sajūtu no citas kopienas pārstāvju puses. Tas zināmā mērā skaidrojams ar sabiedrības drošības dilemmas izpratni.²¹ Tomēr drīzāk šādas bažas nav saistāmas ar izteiktām bailēm vai sajūtu par tūlītēju apdraudējumu. Latviešu kopienas pārstāvji ar bažām

²⁰ Ar to respondente atsaucās uz okupāciju.

²¹ Plašāk skatīt: *Societal Security: Inclusion-Exclusion Dilemma. A portrait of Russian-speaking community in Latvia* (2016). Ed. Ozoliņa, Ž. Rīga: Zinātne.

raugās uz krievvalodīgo kopienas pārstāvju attieksmi pret šo valsti iespējamo uzvedību krīzes situācijās.

Pensionēts vīrietis, Talsi: *Talsu krieviem ir ļoti liels naidis pret pastāvošo valdību, Latviju. [...] Viņi redz tā – ak, nolādētā Latvija!*

Krievvalodīgo kopienas pārstāvji drīzāk ar aizvainojumu raugās uz, viņuprāt, nevienlīdzīgu attieksmi un vairākuma dominanci. Īpaši šis aizvainojums atainojas ne tik daudz attieksmē pret latviešu kopienā, cik pret pastāvošo politisko režīmu, skatot to kā drīzāk naidīgu. Rezultātā secināms, ka krievvalodīgo kopienas pārstāvjiem raksturīga apdraudējuma un psiholoģiska spiediena subjektīva uztvere, kas būtiski ierobežo šīs sabiedrības daļas iekļaušanās procesu.

Ar nacionālo identitāti šajā pētījumā tika izprasta Latvijas sabiedrība kā vienotas kopienas patība un iedzīvotāju subjektīvi uztvertie draudi pret Latvijas sabiedrību kopumā. Citu reliģisko, etnisko vai citas identitātes grupas pārstāvju iekļaušana Latvijas sabiedrībā ir sarežģīts un izaicinošs process, jo struktūras ziņā Latvijas sabiedrība tiek raksturota kā slēgta sabiedrība. Daudzi Latvijas iedzīvotāji citu reliģisko, etnisko vai citu identitāšu pārstāvju iekļaušanu sabiedrībā saskata kā apdraudējumu savai identitātei.

Fokusa grupas intervijas dalībnieks, Talsi: *Citu reliģisko pārstāvju pieņemšana savā ģimenē ir ļoti sarežģīta. Ar lielu sajūsmu es to neuztvēru.*

Tiesa, reģionos aptaujātie iedzīvotāji biežāk ārvalstnieku klātbūtni skata kā potenciālu apdraudējumu sabiedrības drošībai nākotnē, kamēr Rīgā, viņuprāt, tā jau ir būtiska problēma.

Respondents, Daugavpils: *Imigranti mums nav problēma. Mēs viņiem esam lauki. Ja nu kāds cilvēks parādās, tad tā nav problēma. Jā, Rīgā gan ir grūti pat nopirkt kebabu, ja tu nezini angļu valodu, bet pie mums nē.*

Izņēmums šajā ziņā bija respondenti fokusa grupā Jaunjelgavā, kuri intervijas laikā norādīja, ka, viņuprāt, patvēruma meklētāji no musulmaņu valstīm ir reāls šī brīža apdraudējums nacionālai un kultūras identitātei un ka Latvija nav gatava stāties pretim šim izaicinājumam. Savukārt Rīgā kāds respondents uzskatīja, ka, viņa ieskatā, nākamās paaudzes pārstāvji reaģēs asāk uz imigrantiem un “noliks viņus pie vietas”.

Rīgā notikušu fokusa grupu interviju rezultāti apliecināja, ka iedzīvotāji imigrantu klātbūtni saskata kā draudu. Īpaši tas attiecināms uz ieceļotājiem no musulmaņu valstīm. Plašāka musulmaņu klātbūtne vai, piemēram, iespējama mošeju parādīšanās Rīgā, fokusa grupu interviju dalībnieku ieskatā, negatīvi ietekmētu Latvijai raksturīgās kultūrtelpas īpatnības. Respondenti interviju

laikā norādīja uz nopietnām bailēm par Latvijas nācijas izdzīvošanu gadījumā, ja tā pārdzīvotu ievērojamu musulmaņu imigrācijas vilni. Tāpēc ES patvēruma politika tika interpretēta galvenokārt negatīvi. Zīmīgi, ka iedzīvotāju izglītības līmenis vai ceļošanas biežums nekorelē ar aizspriedumu mazināšanos pret ieceļotājiem.

Kā nozīmīgākos draudus šajā sakarā aptaujātie Latvijas iedzīvotāji minēja tradicionālajam dzīvesveidam svešu vērtību ienākšanu un svešu uzskatu paušanu. Šāda veida apdraudētības sajūta īpaši raksturīga vecāko paaudžu pārstāvjiem. Piemēram, šajā sakarā bažas rada draudi tradicionālam ģimenes institūtam.

Pensionāre, Ādaži: Nopietnu nedrošību rada ģimenes institūcijas graušana ar visādu praidu²² atļaušanu.

Līdzīgi vecākās paaudzes pārstāvju uzskati atainojušies arī, kad runa ir par kultūras amerikanizāciju un Rietumu popkultūras dominanci. Izteikti gados vecāko cilvēku vidū novērojama arī nedrošība, kas tiek izjūsta, vienkārši sastopoties ar citu nacionalitāšu pārstāvjiem.

Jauniete, Rēzekne: .. manai paaudzei problēmu nav. Bet manam tētim ir aizspriedumi pret citām nacionalitātēm. Vecāki cilvēki nesaprot, ka mēs visi esam vienādi.

Jaunieši atzīst, ka svešu kultūru pārstāvji, atšķirīgas ādas krāsas vai Latvijas sabiedrībai svešas etniskās piederības pārstāvji var tikt un tiek diskriminēti. Jauno cilvēku ieskatā, zemais tolerances līmenis ir saistīts galvenokārt ar vēsturisko mantojumu, vājām zināšanām par citām kultūrām un līdz šim nenotikušu plašu mijiedarbību ar citu kultūru pārstāvjiem, īpaši lauku reģionos.

Patriotisms

Cits aspekts, ko saistībā ar nacionālās identitātes problemātiku identificējuši aptaujātie Latvijas iedzīvotāji, ir patriotisma trūkums sabiedrībā. Piemēram, Rēzeknē fokusa grupas dalībnieki norādīja, ka šis ir patiesi nopietns izaicinājums, ar ko sastopas Latvijas valsts. Rezultātā nacionālisms ir vairāk izteikta iezīme, bet patriotisma trūkums subjektīvi drīzāk tiek interpretēts kā protestu (pret notiekošajiem politiskajiem procesiem un zemas uzticēšanās politikiem) rezultāts.

Tradicionāli ir pieņemts uzskatīt, ka krievvalodīgo kopienai patriotisma trūkums ir raksturīgāks nekā latviešu kopienai. Tomēr šī pētījuma fokusa

²² Prais – seksuālo minoritāšu pārstāvju organizēts publisks pasākums, lai veicinātu šo marginalizēto grupu tiesību ievērošanu, atbalstītu tās un mazinātu homofobiju un neiecietību.

grupu interviju rezultāti liecina, ka šāds uzskats neprecīzi ataino reālo situāciju. Krievvalodīgo kopienas pārstāvji, neskatoties uz rūgtumu par politiskajiem procesiem, bieži sevi vienlaikus identificē ar valsti, tiesa, vairāk uztverot teritoriālo piederību un piederību lokālai kopienai.

Lokālā identitāte

Iedzīvotāji dažādos reģionos fokusa grupu interviju laikā norādīja uz piederību noteiktai vietai, reģionam kā nozīmīgu pašidentifikācijas aspektu. Tāpēc subjektīvi uztverti apdraudējumi šajā kontekstā tiek uztverti kā nozīmīgāki. Īpaši tas attiecas uz depopulāciju.

Respondents, Ļaudona: *Latvijas lauku nākotne, Latvijas mazo apdzīvoto vietu izdzīvošana ir ļoti, ļoti apdraudēta.*

Respondentu diskurss liecina par to, ka lauku iedzīvotāju uztverē Latvijā norisinās divas atšķirīgas sabiedriski politiskās dzīves – viena Rīgā, kurai piederīgi viņi nejūtas, un otra – reģionos. Reģionu iedzīvotāji, īpaši Latgalē, norādījuši arī uz negatīvu attieksmi vai diskriminējošām situācijām, ko izjutuši no Rīgas un Pierīgas iedzīvotājiem. Šāda veida subjektīvās izjūtas paplašina plaisu starp centra un reģionu iedzīvotājiem.

Respondents, Daugavpils: *Mēs viņiem esam lauki. Viss, kas ir ārpus Rīgas 30 kilometru attālumā, tie ir lauki.*

Fokusa grupas dalībniece, Daugavpils: *Esmu saskārusies ar negatīvu attieksmi, jo esmu no Latgales. Latgali, teiksim tā, apspiež. To es esmu izjutusi, pati nē, bet uz bērniem jā, noteikti.*

Šāda subjektīvi uztverta plaisa un atsvešināšanās no valsts pārvaldes reģionu iedzīvotājos rada rūgtumu un vilšanos. Turklāt, ņemot vērā fokusa grupām raksturīgos diskursus, secināms, ka atsvešināšanās un vilšanās sajūtai drīzāk ir raksturīgs pieaugums – īpaši reģionālās reformas dēļ. Šādas orientācijas var potenciāli negatīvi ietekmēt sabiedrības vienotību un solidaritāti. Tās izgaismo sabiedrības izturētspējas iespējamajos vājos posmus, kas krīzes situācijās var negatīvi ietekmēt valsts spēju reaģēt uz potenciāliem apdraudējumiem.

Sabiedrības drošība pašvaldībās

Šajā apakšnodaļā analizēti pārvaldības rādītāji sabiedrības drošības sektorā trīs Latvijas pašvaldībās – Liepājā, Rēzeknē un Aizkrauklē. Tās ir pašvaldības, kurās draudus sabiedrības drošībai fokusa grupu dalībnieki identificēja kā vienus no trim nozīmīgākajiem draudu veidiem. Katras pašvaldības sniegums tiks analizēts atbilstoši pētījuma gaitā izstrādātai labas pārvaldības matricai. Labas

pārvaldības rādītāji sabiedrības drošības sektorā analizēti, izmantojot intervijas ar lēmumu pieņēmējiem pašvaldībās un kvalitatīvo plānošanas dokumentu analīzi (pašvaldību attīstības plānošanas dokumenti, attīstības pārskati un cita publiski pieejama informācija).

Liepājas pilsētas pašvaldība

Iedzīvotāju etniskais sastāvs Liepājas pilsētas pašvaldībā ir multietnisks. 2018.–2019. gadā tika reģistrēti “68 945 iedzīvotāji, no kuriem 59% ir latvieši, 28% ir krievi, 4% ir ukraiņi, 3% ir lietuvieši, 3% ir baltkrievi un 3% ir pārējo tautību pārstāvji”²³. Šāda diversitāte, kā arī Karostas vēsturiskais mantojums raisa jautājumus par starpetniskajām attiecībām, dažādu etnisko grupu izpratni par apdraudējumiem, ar ko tās sastopas, kā arī pašvaldības spēju reaģēt uz kopienas pārstāvju subjektīvo draudu izjūtu.

Padziļinātā intervija ar Liepājas pilsētas pašvaldības darbinieku apliecināja, ka vietējās pārvaldes pārstāvji apzinās sabiedrības drošības draudu aktualitāti. Vienlaikus tie netiek identificēti kā prioritāri, salīdzinot ar, piemēram, personiskiem vai politiskiem draudiem. Pašvaldības darbinieks intervijas laikā arī puda uzskatu, ka, neskatoties uz pastāvošajiem izaicinājumiem, Liepājā nav būtiski apdraudēta nevienas etniskās grupas identitāte un ka visas etniskās grupas spēj mierīgi pastāvēt līdzās, respektējot citu grupu kultūru.

*Liepājas pašvaldības pārstāvis: .. mēs pilsētā esam spējuši, mācējuši iesaistīt mazākumtautību kopienas, un tās ir kļuvušas ļoti lokālpatriotiskas. Jūs neatradīsiet nevienu, kas nav Liepājas patriots. Neatkarīgi no dzimtās valodas, arī krievi. [...] Pilsētā arvien vairāk tiek lietota latviešu valoda. Ja arī pasākums ir krievu valodā, tas tūdaļ tiek tulkots uz latviešu valodu, ar cieņu un respektu pret valsti un kultūru.*²⁴

Intervijas laikā pašvaldības pārstāvis arī secināja, ka pašvaldībā nav iespējams runāt par negatīvajām nacionālisma izpausmēm vai izteiktu etniskā vairākuma (latviešu) dominanci. Savukārt kā vienu no sabiedrības drošības sektora apdraudējumiem, kas ir aktuāli, respondents norādīja bilingvālās izglītības nodrošinājumu Latvijā.

Liepājas pašvaldības pārstāvis: .. tā ir valstiska nolaidība, ka vēl joprojām bērnu dārzos nav valsts valoda kā vienīgā apmācību valoda. Tikai tagad vidusskolas

²³ Liepājas pilsētas pašvaldība (2019). 2018. gada publiskais pārskats. Pieejams: <https://www.liepaja.lv/gada-publiskais-parskats/>

²⁴ Padziļinātā intervija ar Liepājas pilsētas pašvaldības darbinieku Rīgā, Liepājas pārstāvniecībā, 2020. gada 22. janvārī.

*8.–9. klase pāries uz valodas proporciju par labu valsts valodai. Tā ir nolaidība pēc 30 gadu neatkarības, nolaidība roku rokā ar glēvulību, jo mūs vairāk uztrauc reitingi, nevis valsts attīstība.*²⁵

Analizējot pastāvošo situāciju sabiedrības drošības kontekstā, cita starpā respondents norādījis arī uz to, ka, viņaprāt, iedzīvotāji vairāk uzticas tieši pašvaldībām, nevis nacionālā līmeņa valdībai. Sabiedrības uzticēšanos intervējamais cieši saista gan ar to, ka pašvaldībās ir vērojama konsekvence lēmumu pieņemšanas procesos, gan ar to, ka pašvaldība ar savu rīcību mazina apdraudējumus dažādos drošības sektoros.

*Liepājas pašvaldības pārstāvis: .. uzticēšanās pašvaldībām Latvijā ir lielāka kā valdībai. Jautājums – kāpēc? Konkrēti Liepājas piemērs parāda iemeslus. Tas ir tādēļ, ka varas mainība pašvaldībās ir mazāka nekā centrālās valdības mērogā. Liepājā varas maiņa notika pirms gada. Šīs izmaiņas, kas arī nenotiek bieži, saglabāja konsekvenci, jo tika respektēti iepriekšējie lēmumi un turpināti iesāktie procesi. [...] Pašvaldību iedzīvotājiem vēlēšanās neinteresē skaistas frāzes, bet interesē, kā tiek renovētas skolas un remontētas ielas, kādas ir personības un kāda ir to reputācija.*²⁶

Apkopojot intervijas rezultātus, secināms, ka pašvaldības pārstāvja sniegtais vērtējums ir visai optimistisks un neiezīmē būtiskus izaicinājumus sabiedrības drošības sektorā. Tas daļēji atšķiras no iedzīvotāju redzējuma, ņemot vērā, ka saskaņā ar to šāda veida draudi pastāv.

Liepājas pilsētas pašvaldības attīstība saskaņā ar Liepājas domes lēmumu Nr. 1²⁷ ir nostiprināta divos pašvaldības attīstības plānošanas dokumentos – Liepājas pilsētas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam (turpmāk – Stratēģija 2030) un Liepājas pilsētas attīstības programmā 2015.–2020. gadam. Stratēģijas 2030 virsmērķis ir “stiprināt Liepājas lomu un atpazīstamību starptautiskā mērogā, piesaistot pilsētai zinošus un radošus cilvēkus, investīcijas, tūristus”²⁸. Šī stratēģija tiešā veidā neidentificē apdraudējumus sabiedrības drošībai. Bet tie tiek minēti pastarpināti stratēģijas attīstības virzienā “Liepājnieki un viņu labklājība”²⁹. Šīs prioritātes aprakstā ir apkopotas kultūras un izglītības apdraudējumu novēršanas rīcības. Līdzīgi kā Stratēģijā

²⁵ Padziļinātā intervija ar Liepājas pilsētas pašvaldības darbinieku Rīgā, Liepājas pārstāvniecībā, 2020. gada 22. janvārī.

²⁶ Turpat.

²⁷ Liepājas pilsētas pašvaldība (2015). *Domes lēmums Nr. 1*. Pieejams: https://www.liepaja.lv/dokumenti/?page=1&dokumenti_veidi=strategijas

²⁸ Liepājas pilsētas pašvaldība (2017). *Liepāja 2030*. Pieejams: https://faili.liepaja.lv/liepaja_strategija_2_030.pdf

²⁹ Turpat.

2030, Liepājas pilsētas attīstības programmā 2015.–2020. gadam starp aprakstītajām darbības prioritātēm nav tiešā veidā minēta to izaicinājumu novēršana. Tomēr sabiedrības drošības problemātika ir apskatīta pastarpināti, uzskaitot darbības virzienus iespējamo apdraudējumu mazināšanai kultūras un izglītības jomā.

No labas pārvaldības perspektīvas raugoties, nav konstatējami trūkumi secības un savstarpējās pamatotības ievērošanā un pašvaldību attīstības plānošanas dokumentu izstrādē sabiedrības drošības sektora draudu mazināšanai. Tomēr pētījuma gaitā ir atklājies, ka iespējams konstatēt nepilnības sabiedrības drošības sektora draudu vispārējā/tiešā definēšanā un risku mazināšanas stratēģiju izstrādē. Netiek identificēti draudi, kas ir saistīti ar grupu identitāti, reliģiju, izmaiņām kopienas lielumā,³⁰ rasismu, nacionālismu un dažādu sabiedrības grupu pārstāvju psiholoģisko spiedienu.

Izvērtējot normatīvo aktu izmaiņu izstrādi labas pārvaldības kontekstā, secināms, ka gan dokumentu analīze, gan arī padziļinātās, daļēji strukturētās intervijas ar pašvaldības pārstāvi parāda, ka šis process vērtējams pozitīvi. Izmaiņas normatīvajos aktos nenotiek bieži, tiek ievērota konsekvence, t. i., rīcība tiek turpināta vai pārcepta no viena normatīvā akta uz otru normatīvo aktu.

Vēl viens nozīmīgs pašvaldības attīstības plānošanas dokuments ir Liepājas pilsētas pašvaldības Uzraudzības ziņojums. Apskatot 2018. gada ziņojuma attīstības programmas prioritāti "Liepājnieki un viņu labklājība", iespējams ieraudzīt, ka kultūras un izglītības apdraudējumi novērsti "74%–90% apmērā"³¹. Laika posmā no 2015. gada līdz 2017. gadam veiksmīgi realizētas vairākas prioritāras rīcības, kas saistītas ar sabiedrības drošības stiprināšanu tiešā vai pastarpinātā veidā. Ir vairota pieejamība pirmsskolas izglītības iestādēm, renovētas sporta bāzes un skolas pašvaldības teritorijā, pieaudzis pašvaldības finansējums kultūras aktivitātēm.³²

Analizējot preventīvo rīcībpolitiku izstrādi sabiedrības drošības kontekstā, var secināt, ka pašvaldībā nav izstrādāta neviena preventīvā rīcībpolitika, kas veicinātu sabiedrības informētību par to, kā rīkoties, sastopoties ar draudiem, kuri asociējami ar dažādām sabiedrības drošības dimensijām. Līdzīga situācija ir novērojama starpiestāžu koordinācijā. Pašvaldība nav ieviesusi saistošos noteikumus par sabiedrības drošības draudu novēršanu. No tā secināms,

³⁰ Ar izmaiņām kopienas lielumā tiek saprastas ne vien demogrāfiskas problēmas, bet arī kopienas locekļu migrācija un iespējamā integrācija.

³¹ Liepājas pilsētas pašvaldība (2018). *Uzraudzības ziņojums par 2018. gadu*. Pieejams: https://faili.liepaja.lv/Dokumenti/Dokumentu-biblioteka/Stratēģijas-nozaru-plāni/Uzraudzibas_zinojums_par_2018_gadu.pdf

³² Turpat.

ka, iespējams, viens no šāda rīcības trūkuma galvenajiem iemesliem ir fakts, ka pašvaldības pārstāvji nesaskata problēmu, un tāpēc neseko arī rīcība. Tomēr, zinot, ka sabiedrības drošības apdraudējumus iedzīvotāji ir identificējuši, pašvaldības pārstāvjiem nepieciešams pievērst lielāku uzmanību komunikācijai ar vietējās kopienas pārstāvjiem, skaidrojošajam darbam un atgriezeniskās saites saņemšanai, tādējādi veicinot labāku pārvaldību, kas balstās uz savstarpējo izpratni un koordinētu rīcību. Ne vienmēr tas noteikti nozīmē, ka nepieciešams izdot normatīvos aktus. Ir iespējams rast arī citus risinājumus. Visnozīmīgākā gan ir pašvaldības reakcija uz iedzīvotāju subjektīvo draudu izjūtu un iespēja to mazināt.

Rēzeknes pilsētas pašvaldība

Rēzeknē iedzīvotāji, līdzīgi kā Liepājā, par nozīmīgiem uzskata sabiedrības drošības sektora draudus. Apskatot Rēzeknes iedzīvotāju etnisko sastāvu, secināms, ka vietējo kopienu veido divas lielas etniskās grupas – latvieši un krievi. Saskaņā ar statistikas datiem 2019. gadā Rēzeknes pilsētas pašvaldībā bija reģistrēti 27 820 pastāvīgie iedzīvotāji, no kuriem 47% ir latvieši, 42,5% krievi, 2,2% poļi, 1,4% baltkrievu, 1,2% ukraiņu un 5,6% citu tautību pārstāvji³³. No fokusa grupas intervijas rezultātiem, kā arī citiem pētījumiem un aptaujām secināms, ka tieši etniskais sastāvs, etnisko grupu savstarpējās attiecības, kā arī vēsturiskais mantojums ir pamatfaktori, kas ietekmē subjektīvo drošības uztveri pilsētā, tāpēc draudi sabiedrības drošībai ir jāuzskata par nozīmīgiem.

Intervijas rezultāti ar pašvaldības pārstāvi norāda, ka ne tikai iedzīvotāji, bet arī vietējā pašpārvalde apdraudējumus sabiedrības drošībai atzīst par svarīgiem. Kā viens no šāda veida draudu determinējošiem faktoriem tika minēts Rēzeknes ģeogrāfiskais novietojums – tās atrašanās tuvu Krievijas Federācijas robežām. Tiesa, kā draudu avots tika minēta nevis Krievija, bet gan citu Latvijas iedzīvotāju attieksme pret pierobežā dzīvojošajiem.

Intervijas laikā Rēzeknes pilsētas vietējās pārvaldes pārstāvis norādīja, ka nozīmīgākie sabiedrības drošības draudi Rēzeknē ir dažādu *etnisko* grupu piederības sajūta – piederība Latvijai, reģionam – Latgalei, kā arī atsevišķu grupu sociālās piederības izjūta. Attiecībā uz kopējo reģiona piederību Latvijai respondents norādīja, ka pastāv liela atstumtības izjūta, ko izjūt ne tikai Rēzeknes, bet visas Latgales iedzīvotāji. Arī Latgales pārvaldes darbinieki uzskata, ka valstiskā līmenī pastāv dalījums starp Latgali un Latviju. Intervējamais

³³ Rēzeknes pilsētas pašvaldība (2019). *Rēzeknes pilsētas pašvaldības 2018. gada publiskais pārskats*. Pieejams: <https://rezekne.lv/wp-content/uploads/2019/06/rezeknes-pilsetas-publiskais-gada-parskats-2018.pdf>

norādīja, ka Latvijas sabiedrībā ir daudz cilvēku, kas Latgali skata kā marginalizētu reģionu ar valsts attīstībai nevēlamām tendencēm.

Rēzeknes pilsētas pašvaldības pārstāvis: *Latvija ir normāla, bet Daugavpils un Rēzekne ir nenormāla – tur nedzīvo uzticamas personas, tur cilvēki ir viņu valsts ienaidnieki apriori. [...] Balstoties uz šādiem uzskatiem, notiek mēģinājumi dalīt Latviju vairākās daļās. Lai tā sašķeltība būtu vēl lielāka Latvijā, tiek apgalvots, ka Latgale ir tāda riska vieta, no kuras var sākties kaut kādi apvērsumi.*³⁴

Apskatot Rēzeknes pilsētas pašvaldības attiecības ar Krievijas valsts un pašvaldību institūcijām, respondents intervijā norādīja, ka pašvaldība kā pārvaldes struktūra veido draudzīgas saiknes, tomēr pašvaldības darbības negūst sabiedrības atbalstu. Rezultātā, viņaprāt, sabiedrībā tiek vairoti mīti par to, ka dzīvot Krievijas tuvumā nozīmē “mīlēt Krieviju un Putinu”.

Rēzeknes pašvaldības pārstāvis: *Tikai daži cilvēki uzskata, ka tas [Krievijas tuvums un Krievijas realizētā ārpolitika] var apdraudēt viņu drošību. [...] Es domāju, ka šāda veida viedokļus iespaido tas, ko mēs lasām presē un skatāmies TV, jo tiešā saskarsmē vai personīgas pieredzes [negatīvas pieredzes] nav cilvēkam šajā saistībā. Cilvēks tikai uztver ārējo informāciju, un tad veidojas tāds vai citāds viedoklis.*³⁵

Interesanti, ka politiskiem draudiem, kas, pēc aptaujātā Rēzeknes pašvaldības pārstāvja uzskatiem, rodas nacionālās valdības un Latgales reģiona vietējo pašvaldību saspīlēto attiecību rezultātā, viņš saskata tālākas sekas, kas ietekmē citas dzīves sfēras, t. sk. sabiedrības drošību. Intervijas laikā viņš pauda uzskatu, ka nacionālās politikas un nacionāla līmeņa lēmumu pieņemēju darbības rezultātā veidojas plaša starp reģiona iedzīvotājiem un valsti, citu reģionu iedzīvotājiem un Latgalē dzīvojošajiem.

Rēzeknes pašvaldības pārstāvis: *.. nesen tika publicēts pētījums par Daugavpili un Rēzekni. Tajā tika teikts, ka pašvaldība piekopj tādu draudzīgu politiku attiecībā uz Krieviju, un tas tika traktēts kā nedraudzīga politika attiecībā uz Latviju [ja pašvaldība aktīvi sadarbojas ar Krievijas pierobežu pašvaldībām]. Tie visiem zināmie postulāti – ar kaimiņiem visos laikos vajag labāk draudzēties nekā gatavoties karam. Tas būtu pareizais virziens. Bet pētījums bija pasūtīts no valsts pušes – tas neveicina [kopīgas piederības sajūtas veidošanu]. Mums ir visādas attiecības. Mēs mēģinām nodibināt labas attiecības ar kaimiņiem, ar pašvaldībām,*

³⁴ Padziļinātā intervija ar Rēzeknes pilsētas pašvaldības darbinieku Rēzeknē 2020. gada 21. janvārī.

³⁵ Turpat.

kas nav nekas pretlikumīgs. Ja mēs realizējam kopīgus projektus, izmantojot pārrobežu instrumentus, kas ir noteikts likumos.³⁶

Apskatot iedzīvotāju noskaņojumus, pašvaldības pārstāvis norādīja uz Rēzeknes iedzīvotāju, viņaprāt, augsto piederības izjūtu vietējai kopienai, kā arī uz to, ka pašvaldība ir ieguldījusi ievērojamu darbu, lai veicinātu šādu lokālu lojalitāti un atbildīgumu.

Rēzeknes pašvaldības pārstāvis: Jā, sociālā piederība ir ļoti svarīga, un mums tiek veikti daži pētījumi par šo tēmu. Viss sākas no savas mājas. Es dzīvoju daudzdzīvokļu mājā, un mums ir piederības sajūta pie šīs kopienas kā iedzīvotājam. Tas, protams, ar dažādiem instrumentiem var veidoties – sapulces, kopīgi lēmumi, kas tiek pieņemti attiecībā uz savu māju. Parādās soliņš mājas pagalmā, un tas jau ir moments, ar kuru mēs varam sākt vienas kopienas veidošanu. [...] Mums ir jādzīvo drošībā, un mēs katrs esam atbildīgs par to drošību, nevis nozīmētā atbildīgā persona.³⁷

Intervējot Rēzeknes pašvaldības pārstāvi, uzzinām, ka, līdzīgi kā Liepājā, vietējā līmeņa amatpersonas uz draudiem, kas pastāv sabiedrības drošības sektorā, skatās daudz optimistiskāk nekā iedzīvotāji. Iespējams, ka šāds optimistisks skatījums ir viens no nozīmīgākajiem iemesliem, kāpēc pašvaldības attīstības plānošanas dokumentos nav atrodams draudu novērtējums un atbilstošu risinājumu meklējumi.

Pašvaldības attīstības plānošanas dokumentos – Rēzeknes pilsētas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam, Rēzeknes pilsētas attīstības programmā 2014.–2020. gadam un Rēzeknes pilsētas pašvaldības jaunatnes politikas plānošanas dokumentā 2020.–230. gadam³⁸ – sabiedrības drošības draudi tiek minēti pastarpināti. Tomēr, atšķirībā no Liepājas pilsētas pašvaldības attīstības plānošanas dokumentiem, Rēzeknes pašvaldība uzsver nepieciešamību stiprināt “latgaliešu kultūru, vērtības un tradīcijas, kas balstās valodā, ražošanā un izdevīgā ģeogrāfiskā novietojumā”³⁹.

Raugoties no labas pārvaldes perspektīvas, visas trīs analizētās rīcībpolitikas stratēģijas ir savstarpēji pamatotas un iesaistītas pašvaldības attīstības plānošanas dokumentu izstrādē. Darbības, kas ir iekļautas pašvaldības attīstības

³⁶ Padziļinātā, daļēji strukturētā intervija ar Rēzeknes pilsētas pašvaldības pārstāvi Rēzeknē 2020. gada 21. janvārī.

³⁷ Turpat.

³⁸ Rēzeknes pilsētas pašvaldība (2020). *Pilsētas plānošanas dokumenti*. Pieejams: <https://rezekne.lv/pilsetas-attistibas-dokumenti/>

³⁹ Rēzeknes pilsētas dome (2014). *Rēzeknes pilsētas ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030*. Pieejams: <https://rezekne.lv/wp-content/uploads/2017/08/rezeknes-pilsetas-ilgtspējīgas-attistības-stratēģija-līdz-2030-gadam.pdf>

plānošanas dokumentos, ir secīgas un pamatotas, ir ievērots pēctecības princips. Savukārt, vērtējot praktisko pienesumu, secināms, ka konstatējamas nepilnības sabiedrības drošības sektora draudu definēšanā un iekļaušanā rīcībpolitikās. Nav ietverti virzienrādītāji sabiedrības drošības draudu mazināšanā, nav arī skaidrs, kā, īstenojot pasākumu kopumu, kas ir iekļauts pašvaldības attīstības plānošanas dokumentos,^{40, 41} tiks mazināta plaša piederības veicināšanā starp mēs – Latvija vs jūs – Latgale. Nav noteikti rīcības virzieni un rezultativitātes rādītāji.

Apskatot preventīvo rīcībpolitiku izstrādi, secināms, ka pašvaldībā nav izstrādāta neviena preventīvā rīcībpolitika, kuras mērķis būtu informēt sabiedrību par rīcību, reaģējot uz sabiedrības drošības draudiem. Papildus, saskaņā ar publiski pieejamo informāciju, Rēzeknes pilsētas pašvaldībā nav izstrādāts atsevišķs civilās aizsardzības plāns. Civilā aizsardzības plāna funkciju pašvaldībā pilda izstrādātais Rēzeknes pilsētas teritorijas plānojums 2018.–2030. gadam,⁴² kurā iekļauta informācija par stratēģiski nozīmīgiem objektiem pašvaldībā, un vides pārskats,⁴³ kas ir šīs rīcībpolitikas neatņemama sastāvdaļa. Informācija par sabiedrības drošības apdraudējumu un rīcības virzieniem to mazināšanai šajos dokumentos nav iekļauta. Izvērtējot starpiestāžu koordināciju, secināms, ka tā tiek īstenota daļēji.⁴⁴

⁴⁰ Analizējot Rēzeknes pilsētas plānošanas dokumentus, pētījumā tika secināts, ka “Rēzeknes pilsētas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas 2030” (turpmāk arī – Stratēģija 2030) vīzija ir cieši saistīta ar rēzekniešu kultūras un tradīciju stiprināšanu. Stratēģijā divi rīcības virzieni – “Sekmēt Rēzeknes kā Austrumlatvijas izglītības, pētniecības un sporta centra attīstību”; “Veidot Rēzekni kā cilvēkam un videi draudzīgu, drošu un mūsdienīgu pilsētu Eiropas Savienības Austrumu pierobežā” – pastarpināti definē sabiedrības drošības sektora draudus, kas ir saistīti ar izglītības kvalitātes celšanu, kultūras un etniskās daudzveidības saglabāšanu, stiprinot sabiedrības integrāciju. Attīstības programmas 2014.–2020. gadam viens no darbības virzieniem ir kvalitatīvas dzīves telpas nodrošināšana pilsētas iedzīvotājiem. Pastarpinātā veidā šīs darbības virziens iezīmē potenciālos draudus sabiedrības drošībā. Saskaņā ar SVID (SVID – stiprās puses, vājās puses, iespējas, draudi) analīzi, kas tika iekļauta attīstības programmā, potenciālie draudi ir sasaistes trūkums starp dažādiem plānošanas līmeņiem un nepietiekams kultūras pasākumu apmeklētāju skaits (tāpēc mazināsies piederība Latvijas kultūrai). Jaunatnes politikas pamatnostādnes, atšķirībā no Stratēģijas 2030 un attīstības programmas, iekļauj rezultativitātes rādītājus. Viens no tās darbības virzieniem ir cieši saistīts ar jauniešu integrāciju un piederības sajūtas stiprināšanu Latvijai.

⁴¹ Rēzeknes pilsētas dome (2014). *Rēzeknes pilsētas ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030*. Pieejams: <https://rezekne.lv/wp-content/uploads/2017/08/rezeknes-pilsetas-ilgtspējigas-attistibas-strategija-lidz-2030-gadam.pdf>; Rēzeknes pilsētas dome (2020). *Rēzeknes pilsētas jaunatnes politikas attīstības programma 2020.–2023. gadam*. Pieejams: https://rezekne.lv/wp-content/uploads/2020/05/1198_jaunatnes-strategija-2020-2023.pdf

⁴² Metrium (2017). *Rēzeknes pilsētas teritorijas plānojums 2018.–2030. gadam*. Pieejams: https://rezekne.lv/wp-content/uploads/2018/04/paskaidrojuma_raksts.pdf

⁴³ Turpat.

⁴⁴ Starpiestāžu koordinācijas daļēja īstenošana tika konstatēta, analizējot jaunatnes politikas attīstības programmu, kurā bija skaidrs, definēts atbildīgo iestāžu loks.

Aizkraukles novada pašvaldība

Aizkrauklē veiktās fokusa grupas intervijas rezultāti norādīja uz to, ka arī šajā pilsētā iedzīvotāji sabiedrības drošības draudus uzskata par nozīmīgiem. Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem Aizkraukles novadā 2018. gadā bija reģistrēti 8687 iedzīvotāji, no tiem – 68,3% latvieši, 21,2% krievi, 3,2% baltkrievi, 2,3% ukraiņi, 1,5% poļi un 3,6% pārējie⁴⁵. No etniskā izkārtojuma redzams, ka, lai arī kopumā vietējā kopiena raksturojama kā multietniska, pastāv vienas etniskās grupas dominance. Tomēr intervijas laikā pašvaldības pārstāvis norādīja, ka dominējošā loma lokālās identitātes veidošanā Aizkrauklē ir nevis etnisko īpatnību izjūtai, bet gan piederības izjūtai savai pilsētai. Tas gan neesot, viņaprāt, stipri izteikts, jo lielākā daļa iedzīvotāju ir iebraucēji.⁴⁶

*Aizkraukles novada pašvaldības pārstāvis: Aizkrauklē nav izteikta kādas etniskās grupas dominēšana. Visi sadzīvo mierīgi un respektē viens otru. [...] Kā jau mazā pilsētā, visi visus pazīst.*⁴⁷

Intervijas laikā respondents arī norādīja uz Aizkraukles vēsturisko mantojumu⁴⁸ un tā saglabāšanu iedzīvotāju vēsturiskajā atmiņā, kas, viņaprāt, ir viens no nozīmīgākajiem aspektiem sabiedrības drošības kontekstā. Respondents norādīja, ka šādas kolektīvās vēsturiskās atmiņas trūkums liecina par to, ka trūkst sajūtas, ka pieder pie vietējās kopienas.

Salīdzinājumā ar citām analizētajām pašvaldībām Aizkraukles novada pašvaldībā ir izstrādāti vairāki attīstības plānošanas dokumenti – Aizkraukles novada ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2014.–2025. gadam, Enerģētikas rīcības plāns, Aizkraukles novada Daugavas ūdenskrātuves ainavu koncepcija, Aizkraukles novada teritorijas plānojums 2014.–2026. gadam, Aizkraukles novada ilgtspējīgas attīstības programma 2014.–2020. gadam.⁴⁹ Tomēr, analizējot kvalitatīvos dokumentus, tika secināts, ka tikai divos no tiem pastarpinātā veidā definēti rīcības virzieni sabiedrības drošības sektora draudu mazināšanai. Atšķirībā no Rēzeknes un Liepājas attīstības dokumentiem, Aizkrauklē nevienā plānošanas dokumentā nav uzsvērta nepieciešamība stiprināt piederības sajūtu pašvaldībai.

⁴⁵ Aizkraukles novada dome (2019). *Publiskais pārskats par 2018. gadu*. Pieejams: http://www.aizkraukle.lv/wp-content/uploads/2019/09/29.08.2019._217_Publiskais_parskats.pdf

⁴⁶ Padziļinātā intervija ar Aizkraukles novada pašvaldības darbinieku 2020. gadā.

⁴⁷ Turpat.

⁴⁸ Aizkraukle kā enerģētiku pilsēta Padomju Savienības laikā.

⁴⁹ Aizkraukles novada pašvaldība (2020). *Attīstības plānošanas dokumenti*. Pieejams: <http://www.aizkraukle.lv/lv/pasvaldiba/attistibas-planosanas-dokumentu/attistibas-programma/>

No labas pārvaldības principu ieviešanas perspektīvas raugoties, secināms, ka visas analizētās rīcībpolitikas ir savstarpēji pamatotas. To izstrādē ir vērojama pēctecība un konsekvence. Līdzīgi kā Rēzeknes un Liepājas pilsētu pašvaldību gadījumā, arī Aizkraukles novada pašvaldības plānošanas dokumentos konstatējamas nepilnības sabiedrības drošības sektora draudu definēšanā un to integrācijā rīcībpolitikas iniciatīvās. Atšķirībā no Liepājas, kurā ir izstrādāts civilās aizsardzības plāns, un Rēzeknes, kurā civilās aizsardzības plāns ir daļa no vides pārskata, Aizkrauklē ir nodibināta Aizkraukles sadarbības teritorijas civilās aizsardzības komisija un 2018. gadā apstiprināts tās darbības nolikums. Nolikumā atrunāts komisijas sastāvs, funkcijas un apziņošanas kārtība krīzes situācijās. Saskaņā ar to notiek apziņošanas kārtības pārbaudes divas reizes gadā.⁵⁰ Tomēr, līdzīgi kā citās analizētajās pašvaldībās, Aizkraukles sadarbības teritorijas civilās aizsardzības komisija neaktualizē sabiedrības drošības draudus, kas arī nav ne pārsteidzoši, ne nepareizi. Civilās aizsardzības plānam ir citi mērķi un sabiedrības drošības apdraudējumi, kā arī to novēršanas mehānismi atrunājami citos dokumentos. Tiesa, aplūkojot citus publiski pieejamus normatīvos aktus, secināms, ka sabiedrības informētība par to, kā rīkoties, sastopoties ar sabiedrības drošības apdraudējumiem, veicināta drīzāk netiek. Līdzīgi kā citās pašvaldībās, Aizkraukles novadā nav izstrādāta atbilstoša rīcībpolitika.

Apkopojot iegūtos datus par visām pašvaldībām, var secināt, ka pašvaldības un lēmumu pieņēmēji identificē sabiedrības drošības sektora draudus. Un, lai arī lēmumu pieņēmēju un pašvaldības iedzīvotāju skatījums uz sabiedrības drošību nav krasi atšķirīgs, tomēr atšķiras skatījums uz šo draudu intensitātes pakāpi. Pašvaldības plānošanas dokumentu analīze atklāj, ka reakcija uz sabiedrības drošības apdraudējumiem ir visai ierobežota un nepilnīga.

Analizējot pašvaldību reakcijas uz sabiedrības drošības sektora draudiem un izmantojot labas pārvaldības matricu, nākas secināt, ka, no vienas puses, visās trijās analizētajās pašvaldībās ir nodrošināta pārvaldības sistēmas stabilitāte un ilgtermiņa plānošanas redzējums, pieņemtās rīcībpolitikas ir pamatotas un secīgas. Tomēr šis redzējums par sabiedrības drošības sektoru ir drīzāk nepilnīgi atrunāts plānošanas dokumentos. Tajos draudi sabiedrības drošībai tiek identificēti pastarpināti.

Attiecībā uz caurskatāmību kā labas pārvaldības indikatoru secināms, ka Liepājas un Rēzeknes pilsētas un Aizkraukles novada pašvaldībās lēmumu

⁵⁰ *Aizkraukles sadarbības teritorijas civilās aizsardzības komisijas nolikums*. Pieejams: http://www.aizkraukle.lv/wp-content/uploads/2018/04/29.03.2018._90_nolikums.pdf

pieņemšanas process ir caurskatāms. To nosaka likuma “Par pašvaldībām”⁵¹ 26. pants, atrunājot, ka “domes sēdes ir atklātas, ja likumos nav noteikts citādi. [...] Domes lēmumi un domes sēžu protokoli ir publiski pieejami”⁵². Visi pieņemtie domes lēmumi ir publiski pieejami visās pašvaldību mājaslapās. Tas veicina caurskatāmību un informācijas pieejamību. Turklāt visās analizētajās pašvaldībās tiek izmantoti alternatīvie sabiedrības informēšanas kanāli – pilsētas/novada avīzes, mājaslapas un sociālie tīkli.

Analizējot normatīvo aktu izmaiņu biežumu, secināms, ka nevienā analizējamā pašvaldībā nav novērojamas pašvaldības normatīvo aktu dinamiskas vai krasas, neprognozējamas izmaiņas. Tas vērtējams pozitīvi. Bet, izvērtējot ierēdņu profesionalitāti, pētījuma gaitā tika ņemti vērā starptautiski atzīta *InCiSE* indeksa (*International Civil Service Effectiveness (InCiSE) Index*, starptautisks ierēdņu efektivitātes indekss) dati, kur Latvija gan centrālā pārvaldes līmenī, gan pašvaldību līmenī tiek atzinīgi novērtēta un ierindota 23. vietā.⁵³ Tas, no vienas puses, uzskatāms par pozitīvu rādītāju, tomēr, no otras, joprojām norāda uz nepieciešamību pēc izaugsmes.

Attiecībā uz sabiedrības informētību par iespējamām rīcības modeļiem, sastopoties ar sabiedrības drošības draudiem, secināms, ka visās analizētajās pašvaldībās – Rēzeknē, Liepājā un Aizkraukles novadā – tika identificēta šī labas pārvaldes kritērija nepietiekama izpilde. Nevienā analizētajā pašvaldībā nav izstrādātas konkrētas vadlīnijas, kā var atpazīt un kā būtu jārikojas, sastopoties ar sabiedrības drošības draudiem, kā arī nav viennozīmīgi vērtējama starpiestāžu koordinācijas spēja. Konkrēts rīcības plāns ar pasākumiem sabiedrības drošības apdraudējumu mazināšanai daļēji tika īstenots tikai Rēzeknes pilsētas pašvaldībā. Citās pašvaldībās šādu rīcības plānu izstrāde netika konstatēta. Lai arī ne vienmēr jaunu rīcībpolitikas dokumentu izstrāde ir vienīgais ceļš problēmas risināšanā un arī šajā gadījumā, iespējams, tas nav obligāts priekšnosacījums iedzīvotāju subjektīvās draudu uztveres mazināšanai, tomēr ir arī citi faktori, kas norāda uz pašvaldību nepietiekamo uzmanību šim draudu veidam. Intervijas ar pašvaldību pārstāvjiem apliecina, ka iemesls, kāpēc plānošanas dokumentos netiek minēti sabiedrības drošības draudi, drīzāk ir nepietiekama draudu aktualitātes izpratne, nevis tas, ka ir praktiski risinājumi to mazināšanai.

⁵¹ Latvijas Republikas Saeima (1994). *Likums “Par pašvaldībām”*. Pieņemts 19.05.1994. Spēkā no 09.06.1994. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/57255-par-pasvaldibam>

⁵² Turpat.

⁵³ Blavatnik school of Government, Oxford University (2019). *International Civil Service Effectiveness Index*, p. 79.

Otrs būtisks aspekts – sabiedrības drošības izpratne neattiecas tikai uz etnisko sadalījumu un etniskās identitātes saglabāšanu. Tā var tikt attiecināta arī uz reliģisko piederību un citiem sociālās identitātes aspektiem. Problēma ir tā, ka gan vietējo kopienu locekļi, gan arī pašvaldību pārstāvji galveno uzmanību pievērš etniskai identitātei un tās iespējamai ietekmei uz piederības sajūtu valstij un meklē risinājumus, kā veicināt piederības sajūtu konkrētai vietai – pašvaldības teritorijai. Tomēr, pirmkārt, piederības veicināšana kādai konkrētai vietai vai lokālai kopienai ne vienmēr veicina piederības izjūtu valstij. Otrkārt, sabiedrībā visos līmeņos joprojām noklusēti un neizdiskutēti paliek jautājumi par citām identitātēm un cita veida sociālo grupu drošību un iekļaušanos sabiedrībā.

Secinājumi

Pētījuma rezultāti sabiedrības drošības sektorā atklāj, ka Latvijas iedzīvotāji identificē draudus to unikālajai patībai un atzīst tos kā būtiskus izaicinājumus savai drošībai. Visbiežāk respondentus satrauc imigrācija un, viņuprāt, līdz ar to nenovēršama nacionālās identitātes zaudēšana. Īpaši Latvijas iedzīvotājus biedē potenciālie migrācijas viļņi no musulmaņu valstīm. Musulmaņi tiek uztverti kā nozīmīgs svešais. Rezultātā secināms, ka Latvijas sabiedrībai kopumā – neatkarīgi no iedzīvotāju izvietojuma pilsētās vai lauku apvidos, to izglītības pakāpes vai sociālā statusa – ir raksturīga neuzticēšanās un izteikti aizspriedumi pret islāmticīgajiem vai jebkuriem citiem svešu kultūru pārstāvjiem, vai pret jebko citu, kas būtiski atšķiras no tradicionālajiem uzskatiem par indivīdam atbilstošu uzvedību, ģimenes modeli vai sabiedrības funkcionēšanu.

Analizējot negatīvās attieksmes pret atšķirīgo Latvijas sabiedrībā, t. sk., piemēram, pret seksuālajām minoritātēm, secināms, ka tā ir orientēta uz tradicionālām vērtībām, drīzāk slēgta sabiedrība, kas atšķirīgo uztver kā nopietnu apdraudējumu nācijas izdzīvošanai. Rezultātā minoritāšu grupas tiek marginalizētas, izjūt nozīmīgu psiholoģisku spiedienu un to jebkāda veida pārstāvniecībai dominējošā sabiedrības daļa liek ievērojamus šķēršļus.

Klaji negatīvā attieksme pret atšķirīgo vieno citkārt savstarpēji nošķirtās latviešu un krievvalodīgo kopienas. Šo kopienu pārstāvji atzīst savstarpējo nošķirumu un lūkojas ar aizdomām uz pretējās puses pārstāvjiem, tomēr šķelšanos pēc lingvistiskās piederības tie reti uzskata par nozīmīgākajiem draudiem savai drošībai. Drīzāk tas tiek skatīts kā kaut kas sekundārs vai potenciāli bīstams nākotnē nelabvēlīgu valsts attīstības scenāriju vai konfliktu gadījumā.

Izceļams ir iedzīvotāju negatīvais patriotisma vērtējums. Intervijas atklāj, ka daļa sabiedrības patriotisma trūkumu saredz kā nopietnu izaicinājumu valstij. Tomēr, izzinot tuvāk iedzīvotāju uzskatus, biežāk ar to tika asociēts uzticēšanās trūkums Latvijas valdībai un valsts pārvaldes institūcijām, atsvešināšanās no politiskās varas. Nedaudz atšķirīga situācija ir daļā krievvalodīgo kopienu, kas politisko režīmu saskata kā tai naidīgu un subjektīvi uztver psiholoģisku spiedienu.

Runājot par atsvešināšanos no politiskās varas, īpaši atzīmējama arī Latvijas reģionu subjektīvi uztvertā plaisa starp Rīgu un reģiona iedzīvotājiem. Tiek uzsvērts, ka pastāv divas atšķirīgas sabiedriski politiskās dienaskārtības. Viena Rīgā, otra – reģionos. Rezultātā reģionu iedzīvotāji izjūt ne tikai psiholoģisku spiedienu un subjektīvi vērtē to kā diskrimināciju, bet arī nopietnas bažas par lokālo kopienu izdzīvošanas iespējām. Šāda veida bailes būtiski negatīvi ietekmē Latvijas sabiedrības vienotību un solidaritāti.

Kā nozīmīgākos iekšējos apdraudējuma avotus sabiedrības drošības sektorā Latvijas iedzīvotāji nosaukuši citu valstu iedzīvotājus (iebraucējus) vai to grupas, kā arī valsts pārvaldes iestādes, bet ne pašvaldības. Pašvaldības arī šajā jomā bauda iedzīvotāju lielāku uzticēšanos. Pa nozīmīgāko ārējo draudu avotu sabiedrības drošībai iedzīvotāji uzskata Krievijas Federāciju, uzsverot tās iespējas negatīvi ietekmēt sabiedrības stabilitāti.

Padziļinātās intervijas ar pašvaldību pārstāvjiem atklāj, ka tie galvenokārt atpazīst sabiedrības drošības draudus, tomēr saredz minimālu pašvaldības lomu vai to nesaredz vispār drošības stiprināšanā šajā jomā, jo uzskata, ka tas ir nacionālā pārvaldes līmeņa institūciju pienākums. Tiesa, pašvaldību ikdienas prakses pierāda, ka bieži vien tiek sniegts zināms ieguldījums vietējo kopienu stiprināšanā, etnisko minoritāšu patības saglabāšanā un citās aktivitātēs sabiedrības drošības pilnveidē. Tas liecina par to, ka trūkst vienotas izpratnes par sabiedrības drošības daudzdimensionālo dabu un savstarpējām cēloņsakarībām starp kultūras īpatnību saglabāšanu un nacionālās izturēspējas stiprināšanu.

Pētījuma rezultāti arī norāda uz to, ka pastāv plaisa starp nacionālā un vietējā līmeņa pārvaldes institūcijām. Šis un arī citi faktori nosaka to, ka vietējā līmeņa pārvaldes institūcijas bieži vien savu neizdarību, pieņemot lēmumus sabiedrības drošības stiprināšanai, pamato ar to, ka tas ir nevis pašvaldību, bet gan nacionālā līmeņa pārvaldes institūciju pienākums. Tomēr tā gluži nav. Bieži vien sabiedrības drošības draudu mazināšana ir tieši saistīta nevis ar nacionālā līmeņa institūciju kompetencēm, bet gan tieši ar pašvaldību kompetencēm. Jāatzīst, ka nav novērojama arī interese par abu – nacionālā un lokālā – līmeņu sadarbību iedzīvotāju draudu uztveres mazināšanai. Tāpēc iedzīvotāji

netiek sadzirdēti un sabiedrības drošības sektorā netiek sperti soļi identificēto apdraudējumu mazināšanā. Ieteicams veicināt gan ciešāku mijiedarbību ar iedzīvotājiem, lai apzinātu tiem aktuālos apdraudējumus un atbilstoši reaģētu, gan arī lokālā un nacionālā mēroga institūciju sadarbību reaģēšanas mehānismu izstrādē.

Vēl viens nozīmīgs aspekts, kam nepieciešams pievērst uzmanību, ir patriotisma jautājums. Lai arī nacionālā un vietējā mērogā pārvaldes institūcijas veic ievērojamu darbu patriotisma izjūtas stiprināšanā, tomēr iedzīvotāju apdraudējuma subjektīvo uztveri, iespējams, varētu mazināt vēl papildu informatīvie pasākumi un pasākumi pilsoniskās iesaistes veicināšanai pašvaldībās. Pilsoniskā iesaiste paredz ne tikai sabiedrības informēšanu par dažādām pilsoniskās iesaistes formām pašvaldībā, bet arī NVO un interešu grupu atbalstu. To darbība ir orientēta uz pilsonisko audzināšanu. Ir svarīgi, lai pilsoniskā iesaiste veicinātu visu grupu iekļaušanu, nevis kādas grupas izslēgšanu vai identitātes apdraudēšanu.